

VIKMA06

Vyhledávání informací

26. 10. 2018: Přednáška P5:
Metodika a modely vyhledávání

FF MU, podzim 2018

Mgr. Josef Schwarz
126172@mail.muni.cz

Metodika vyhledávání

- typy vyhledávání
- nástroje vyhledávání
- formulace řešeršního dotazu

Typy vyhledávání

○ Podle hledané informace:

● identifikační vyhledávání

- (známe některé údaje o hledaném dokumentu nebo položce)
- vyhledávací výrazy: formální údaje - osobní jméno, název, nakladatel, rok, místo vydání, název časopisu, ISBN, ISSN, datum (konání konference, vydání, narození aj.) apod.
- příklad: [NTK](#), telefonní seznam, [Obchodní rejstřík](#)

● věcné vyhledávání

- (neznáme požadovaný dokument, hledáme určité téma)
- vyhledávací výrazy: věcné údaje - klíčová slova z názvu, předmětová hesla, klíčová slova, deskriptory tezauru, klíčová slova z textu dokumentu (redukovaného nebo plného), klasifikace ([MDT](#), [CZ-NACE](#), [NAICS](#)) apod.

● faktografické

- (chceme zjistit konkrétní informaci)
- vyhledávací výrazy: údaje podle obsahu a struktury zdroje

Typy vyhledávání

- hledání (seeking)
- vyhledávání (searching)
- prohlížení (browsing)
- filtrace (filtering)
- data mining

Typy vyhledávání

- nestrukturované (freetextové)
 - celý záznam dokumentu
- strukturované
 - metadata
 - selekční obraz dokumentu
 - redukovaný text
 - vazby dokumentů
 - citační vazby
 - formální vazby (FRBR)
- plnotextové

Typy vyhledávání

- nestrukturované vyhledávání
 - základní, jednoduché vyhledávání
 - [KNAV](#), [PubMed](#), [Google](#)
- strukturované vyhledávání
 - pokročilé, podrobné vyhledávání
 - [KNAV](#), [PubMed](#), [Google](#)
 - řízený slovník (tezaurus, seznam předmětových hesel nebo klíčových slov apod.)
 - není dostupný: [KNAV](#)
 - je dostupný samostatně: [NTK](#)
 - je dostupný při vyhledávání: [NKP](#)
- plnotextové (fulltextové) vyhledávání
 - invertovaný rejstřík
 - sekvenční vyhledávání

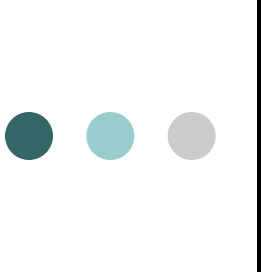
Nástroje vyhledávání

- vyhledávací (dotazovací) jazyky
 - složky
 - standardizace (CCL)
 - tendence ke (kvazi)přirozenému jazyku
- selekční jazyky
 - věcné
 - identifikační (authority)
 - sémantické sítě
 - tendence ke (kvazi)přirozenému jazyku
- uživatelské rozhraní
 - příkazový řádek
 - GUI
- algoritmy vyhledávání

Formulace rešeršního dotazu

1. pojmová analýza
2. synonyma a související pojmy
3. převedení na výrazy řízeného slovníku
4. aplikace (booleovských) operátorů
5. aplikace dalších vyhledávacích technik

Pojmová analýza

- identifikace klíčových pojmů
- reprezentace pojmů (substantiva a adjektiva, slovesa nahrazena operátory)

Synonyma a související pojmy

- vytvoření seznamu synonym a dalších příbuzných výrazů
- využití seznamu:
 - výběru vhodného vyhledávacího výrazu
 - převod na výraz věcného SJ
 - rozšiřování a zužování tématu

Převedení na výrazy řízeného slovníku

Varianty

1. výraz v seznamu je shodný s výrazem ŘS
2. výraz v seznamu je synonymem/ekvivalentem výrazu ŘS
3. pro výraz v seznamu existuje pouze širší výraz ŘS
4. pro výraz v seznamu existují pouze specifictější/podřazené výrazy ŘS

Aplikace (booleovských) operátorů

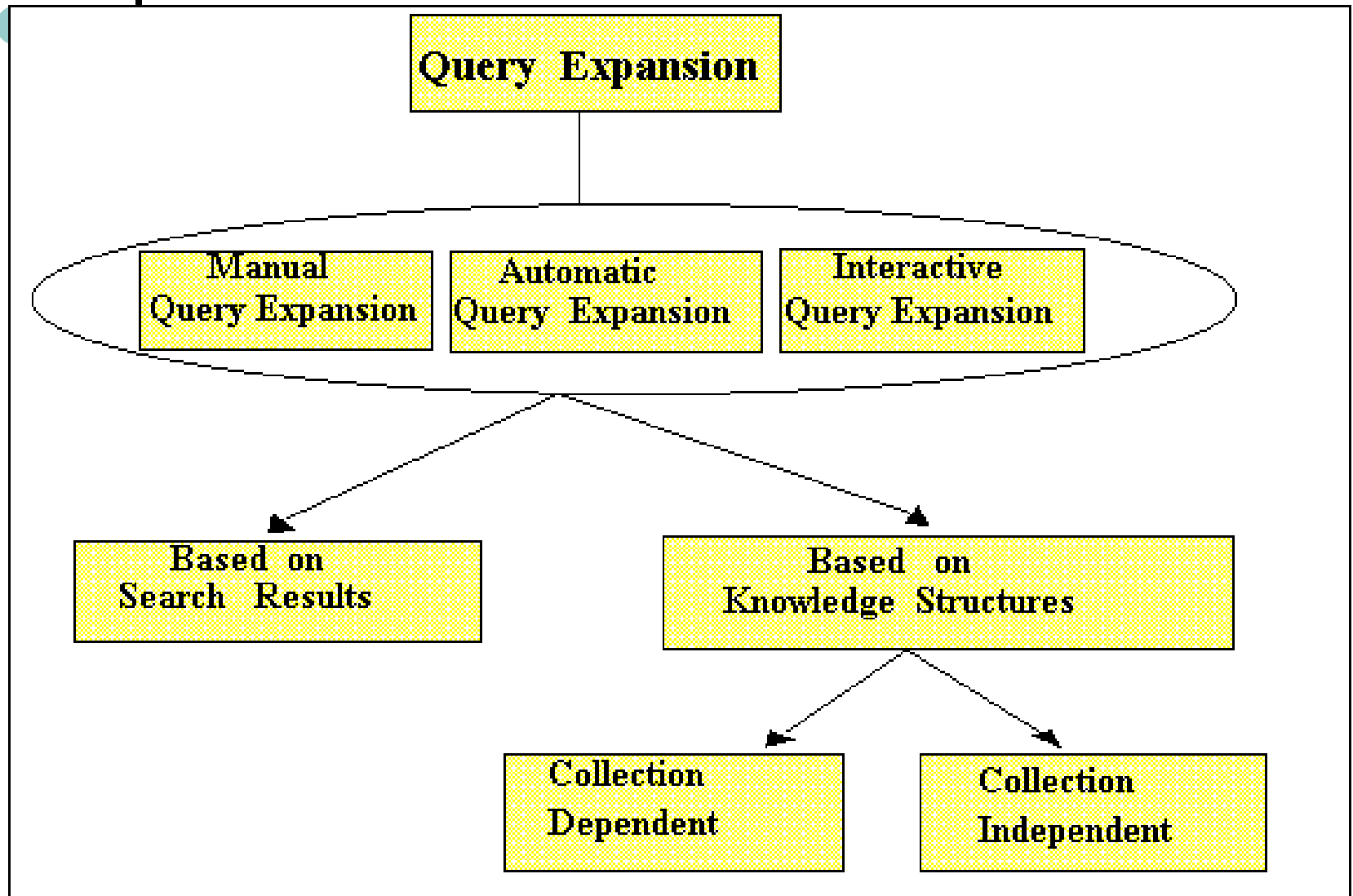
Určení vztahů mezi pojmy

- **operátor AND** – spojení významově odlišných výrazů
- **operátor OR** – spojení synonym a příbuzných výrazů
- **operátor NOT** – vyloučení nežádoucích výrazů

Aplikace dalších vyhledávacích technik

- škála možností závisející na konkrétním informačním zdroji
 - krácení, zástupné znaky
 - proximitní operátory
 - vyhledávání podle polí
 - rozšiřování a úprava dotazu (query expansion – relevance feedback)
 - vyhledávání ve více databázích (multiple database searching)

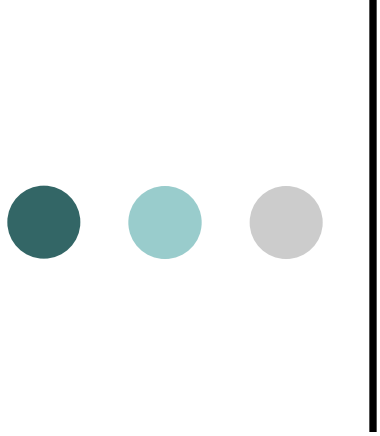
Vyhledávací techniky

obvyklé možnosti

- booleovské operátory
- fráze
- vyhledávání podle polí
- formální omezení
- krácení, zást. znaky, stemming
- ukládání rešerše a historie
- proximitní vyhledávání
- užití řízených slovníků

specifické možnosti

- prohlížení časopisů a obsahů jednotlivých titulů
- rozšiřování dotazu
- navrhování výrazů ŘS
- dotaz příkladem
- automatický překlad
- odkazy na plný text prostřednictvím jiné služby, odkazy na web, napojení na katalog
- vyhledávání pomocí notací SSJ

MODELY (TECHNIKY) VYHLEDÁVÁNÍ

Modely vyhledávání

- booleovský model
- rozšířený booleovský model
- vektorový model
- indexování latentní sémantiky
(*latent semantic indexing*)

Booleovský model

- teoretické základy (booleovská logika/algebra):
50. léta 20. století
- logické operátory
 - AND, OR, NOT, XOR
 - souborný katalog AND CASLIN
 - souborný katalog OR CASLIN
 - souborný katalog NOT CASLIN
 - souborný katalog XOR CASLIN
- rozšiřování (zkracování) výrazu
 - pravostranné (*katalog**), levostranné (**komunistický*), vnitřní rozšíření (*filo?ofie*)
 - rozšíření o více znaků (*), jeden znak (?)
- proximitní operátory
 - věta, odstavec, určitý počet slov (zaleží/nezáleží na pořadí)

Booleovský model

○ výhody

- jasná formalizace
- jednoduchost
- rychlost vyhledávání

○ limitující faktory

● úplnost, přesnost

- použití klíčových slov
- principiální možnosti logických spojek
 - „ostrost“ – relevantní n. nerelevantní (nikoliv částečně relevantní)
 - operátor ACCRUE – systém TOPIC
- experiment STAIRS (1985)
 - právní texty, 40 000 dokumentů
 - 51 požadavků, požadovaná úplnost: 75%
 - dosažená úplnost: 20% (přesnost 80%)

Booleovský model - rozšíření

- vážení výrazů

- v dotazu

- v dokumentu

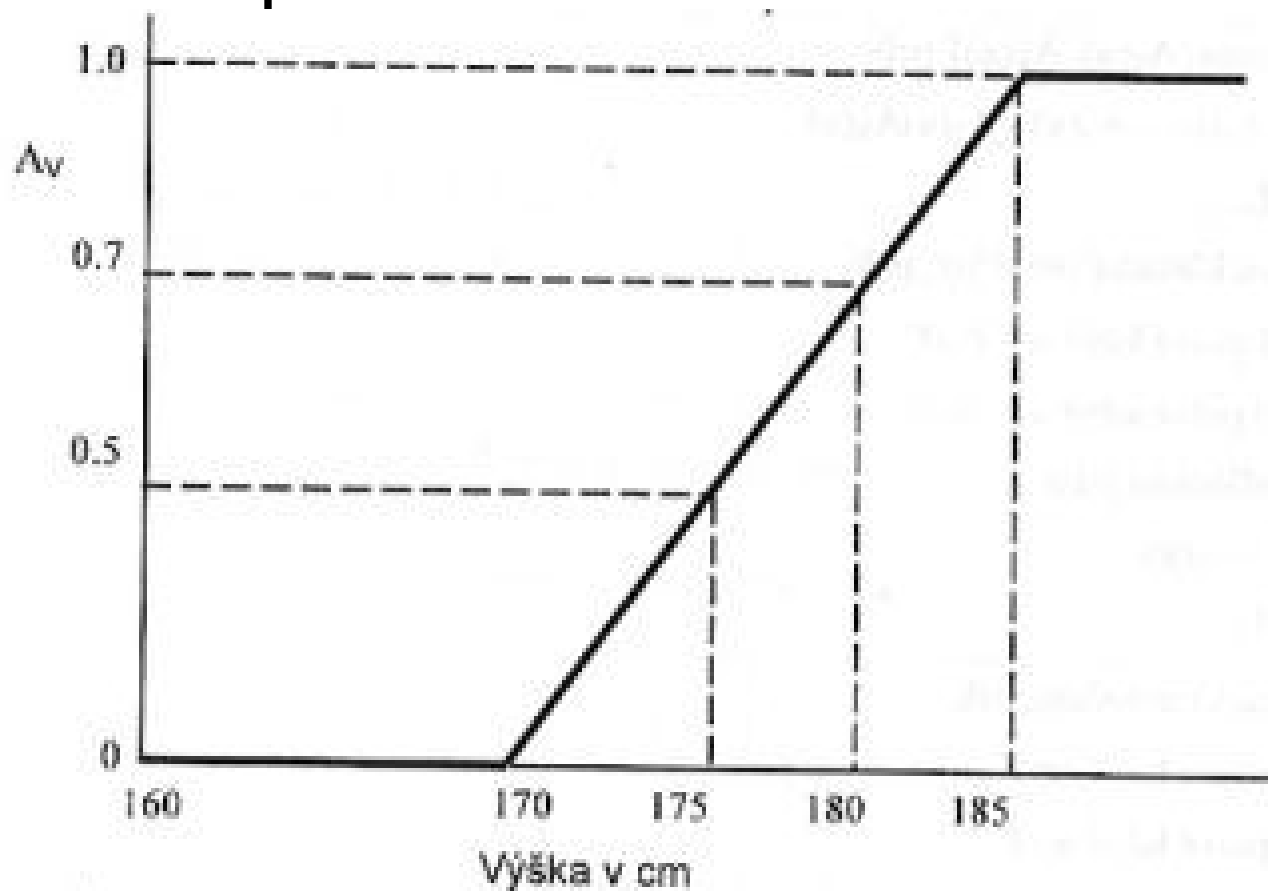
- rozšíření pomocí fuzzy logiky

- formalizace principu vágnosti
(schopnost přirozeného jazyka
funkčně používat vágní pojmy)

Fuzzy logika

- booleovská logika: 0/1
(nepravda/pravda)
- fuzzy logika: pravdivost dána množinou hodnot z intervalu $\langle 0, 1 \rangle$
 - stupeň příslušnosti prvku do množiny

Fuzzy množina

Obr. 5.3: Spojitá funkce popisující fuzzy množinu VYSOKÝ

Fuzzy vyhledávání

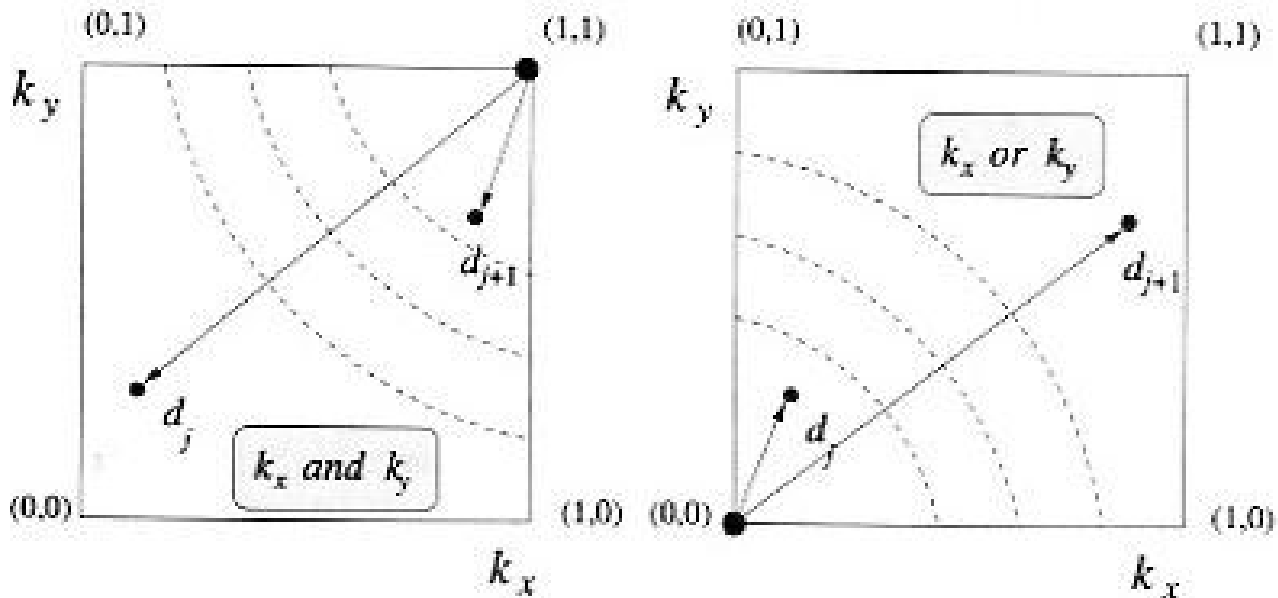
- prvky fuzzy množiny jsou výrazy použité pro vyhledávání
- stupeň příslušnosti se určuje jako váha výrazu v dokumentu
- různé modely pro výpočet podobnosti dokumentu a dotazu

Booleovský model - rozšíření

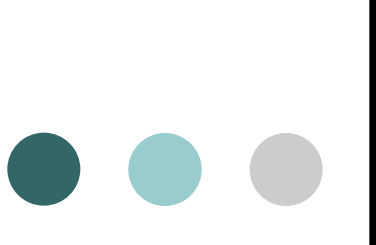
- ● ● ○ geometrické rozšíření

- dokument jako bod v prostoru
- počet rozměrů prostoru = počet klíčových slov v dokumentu
- vážení výrazů v dokumentu

Geometrické rozšíření

Srovnání booleovského modelu a jeho rozšíření

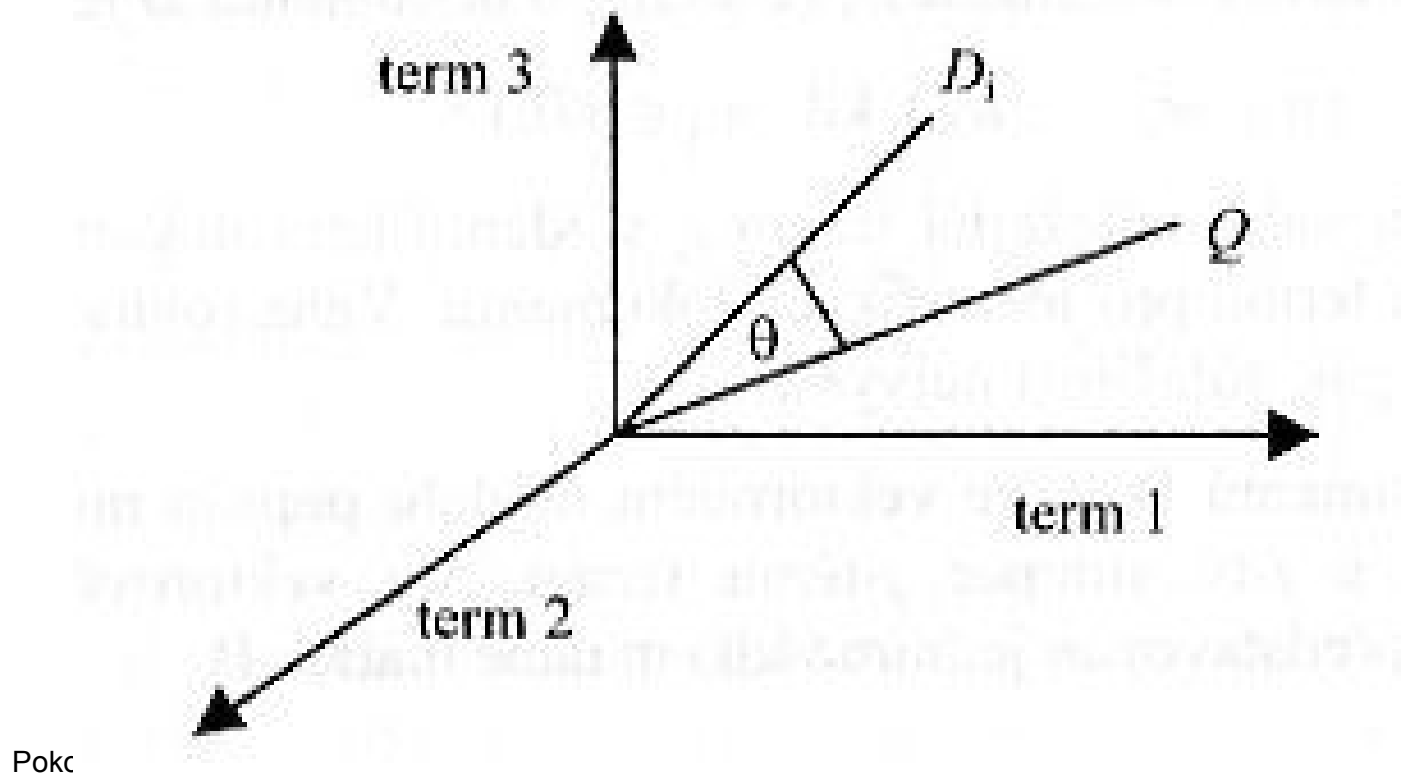
fond	dokumentů	dotazů	přesnost pro konstantní úplnost		
			booleovský model	fuzzy logika	geometrické rozšíření
CACM	3 204	52	0.1789	0.1551 (-14%)	0.3314 (+ 72%)
CISI	1 460	35	0.1118	0.1000 (-11%)	0.1806 (+ 62%)
INSPEC	12 684	77	0.1159	0.1314 (+13%)	0.2700 (+133%)
MED	1 033	30	0.2085	0.2368 (+15%)	0.5573 (+167%)

Tabulka 8.5: Srovnání booleovského modelu a jeho rozšíření

Vektorový model

- dokument i dotaz se chápou jako vektory v n -rozměrném prostor (n je počet jedinečných výrazů ve všech dokumentech)
 - složky vektoru: směr, orientace, velikost
- složky vektorů jsou určovány výrazy a jejich vahami
- pomocí vektorového počtu se měří stupeň podobnosti mezi dotazem a dokumentem
 - kosinová míra, Diceova míra podobnosti ad.

Vektorový model

Vektorový model

- Výhody

- vyhledává i částečně relevantní dokumenty
- řazení dokumentů podle relevance (stupně podobnosti)
- modifikace dotazu na základě vyhledaných relevantních dokumentů

Vektorový model

- Nevýhody

- není jasná interpretace vah výrazů v dotazu
- vzorce pro měření podobnosti nejsou teoreticky zdůvodněné
- koeficient podobnosti nemá jasný význam
- nelze užít logické operátory (AND, OR, NOT)

Indexování latentní sémantiky

- hlavní charakteristika

- statisticko-matematické metody
- velký objem databáze
- základem matice dokument-výraz (klíčové slovo) → singulární dekompozice matice (redukce původní matice) → matice pojem-pseudodokument (odhalení vztahu mezi souvisejícími výrazy a zjištění podobných dokumentů)

- Výhody:

- pojmové vyhledávání (vyhledají se i dokument obsahující výrazy, která nebyly zadány do dotazu, ale přitom jsou sémanticky blízké)
- řazení dle relevance
- metoda nezávislá na jazyce

- Nevýhody:

- výpočetní náročnost

Literatura

- kapitoly ze základní a doplňkové literatury
 - CHU07, kap. 4 až 5, 7 (s. 47-80, 97-116)
 - RAU96, kap. 6 až 10 (s. 33-57)
 - ING92, kap. 4 (s. 61-81)
 - BAE99, kap. 2 (s. 19-71)
- další doplňková literatura k tématu
 - Pokorný, J., Snášel, V., Húsek, D. *Dokumentografické informační systémy*. Praha : Karolinum, 1998, kap. 5 (s. 83-113)